

Çeviri Yazılar / Translations

Sosyal Medya: Bir Protesto Aracı*

Social Media as a Tool for Protest

Marko Papic ve Sean Noonan

Çev. Ece Dünder**

Öz

2011 yılının ilk aylarında Kuzey Afrika ülkeleri başta olmak üzere yakın coğrafyada gözlenmekte olan ve ülke yöneticilerinin görevden uzaklaştırılmasına kadar varan kitlesel halk hareketleri sosyal medya olgusu bağlamında ele alınmakta ve bu doğrultuda sosyal medyanın bir protesto aracı olarak kitlelerin harekete geçmesindeki rolü tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: sosyal medya; sosyal ağlar; Mısır; iletişim aracı; örgütlenme

Abstract

This article, which is translated from English into Turkish and the source text of which is published at Stratfor Global Intelligence, addresses the protest movements in North African countries, especially Egypt, in early 2011 and discusses the role of social media as a protest tool in bringing the masses into action.

Keywords: social media; social networks; Egypt; communication tool; organization

Mısır'daki internet hizmetleri 2 gün süren kesintinin ardından 2 Şubat 2011 itibarıyla yeniden hizmet vermeye başladı. Mısırlı yetkililer, ülke çapında süren protestoların tam ortasında, 31 Ocak'ta, son internet hizmet sağlayıcısının fişini çekmişlerdi. Ülkedeki diğer dört hizmet sağlayıcı (Link Egypt, Vodafone/Raya, Telecom Egypt ve Etisalat

* Stratfor istihbarat şirketinin internet sitesinde (www.stratfor.com) yayımlanan görüş yazısının İngilizce aslından çevirisidir. Yazının orijinali için bk. <http://www.stratfor.com/weekly/20110202-social-media-tool-protest>

** Çevirmen. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. e-posta: eced@igeme.gov.tr

Mısır) 27 Ocak'ta krizin şiddetlenmesiyle kapatılmıştı. Bu durum, başkent Kahire'nin, halkın erişimini engelleyemediği sosyal medya sitelerinin sağladığı örgütlenme kapasitesine bir tepkisi olarak yorumlanmıştı.

Protesto ve devrimlerde sosyal medyanın rolü son yıllarda medyanın ilgisini oldukça çekiyor. Mevcut geleneksel görüşe göre sosyal ağlar, rejim değişikliğini daha kolay şekilde organize etme ve uygulamaya koyma imkanı sağlıyor. Bunun temelinde, sosyal medyanın İran veya Myanmar gibi katı otokrasilerde dahi otoriter bir rejimi sürdürmeyi zorlaştırdığı varsayımı yatıyor. Bunun da küresel çapta yeni bir demokratikleşme dalgası getirmesi mümkün. 27 Ocak 2011'de ABD Başkanı Barack Obama YouTube kanalıyla verdiği röportajda, sosyal ağları, ifade özgürlüğü gibi evrensel değerlerin vurgulandığı bir ortam olarak nitelendirmiştir.

Bunları bir kenara bırakırsak, sosyal medyanın tek başına devrimi getirmeyeceği kabul edilmelidir. 1979 İran devriminden Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin konuşmalarının olduğu kaset kayıtları ne kadar sorumluydu, Mısır ve Tunus'taki son karmaşadan da sosyal medya o kadar sorumludur. Sosyal medya, devrimci grupların katılım, örgütlenme ve eğitim masraflarını azaltmasına imkan sağlayan bir araçtır. Yine de, her araç gibi sosyal meydanın da içinde barındırdığı zayıf ve güçlü yanlar vardır. Bunların etkililiği de liderlerin bunları ne ölçüde etkin kullandığına ve sosyal medyayı kullanmayı bilen insanların liderlere ne ölçüde erişebildiği ile doğru orantılıdır.

Sosyal Medyayı Kullanmak

Mısır ve Tunus'ta, sivil itaatsizlik kampanyaları ve sokak eylemlerini örgütlemek için Facebook ve Twitter gibi sosyal ağların artan şekilde kullanıldığı görülüyor. 2009 yılında İran'da yaşanan "Yeşil Devrim", Batı medyası tarafından YouTube ve Twitter kanalıyla yakından takip edilmiştir. Hatta 2009 Moldova devrimine "Twitter Devrimi" lakabı takılmıştır.

Başta medya olmak üzere yabancı gözlemciler, gerçek zamanlı olarak olayları takip etme ve çeşitli bölgeleri, bakış açılarını ve toplulukları kapsama olanağı karşısında adeta büyülenmiştir. Buna rağmen, devrim internette görüp duyduğumuzdan çok daha fazlasıdır. Devrim için organizasyon, mali destek ve kitleleri harekete geçirme kabiliyeti gerekir. Sosyal medyanın mesajları hızlı şekilde kitlelere yayma bakımından sağladığı avantaj şüphe götürmez; ancak sosyal medya aynı zamanda hükümet karşıtı protesto taktiklerine karşı savunmasızdır (aşağıda bu konuya daha ayrıntılı değinilecektir).

Aracın etkinliğinin eylem liderinin niteliğine bağlı olduğu bir durumda, tamamen sosyal medyaya bağımlılık iyi bir liderin doğmasına engel teşkil edebilir.

Her protesto hareketinin temelinde, bireyleri evlerinin rahatlığından ayırıp sokaktaki kaosa katılmaya ve hükümete karşı direnmeye teşvik etmek yatar. Sosyal medya, örgütleyicilerin benzer fikirli insanları az bir masrafla harekete dahil etmesini sağlar; fakat insanların harekete geçmesinde tamamen etkili değildir. Kararsız bir birey toplantılara, çalışma gruplarına veya mitinglere katılmak yerine evinden kendisine belli ölçüde anonimlik sağlayan (devletin IP adreslerini kolayca takip edebilmesini saymazsak) ve fiziksel olarak sokaklara dökülmeye zorlamayan bir Facebook grubuna katılabilir veya Twitter yorumları okuyabilir. Buna rağmen, günün sonunda sosyal medyada örgütlenen bir protesto eyleminin başarılı olması için sosyal medya üyeliğini sokak eylemine dönüştürmesi gerekir.

İnternet yalnızca devrimin ideolojik mesajını değil aynı zamanda eğitim programı ve eylem planını kitlelere yaymada etkili olur. Bu, e-postayla da yapılabilir; ancak sosyal medya arkadaşlardan oluşan ağlarda bilgiyi anında paylaşarak konuyu daha fazla gündemde tutabilmeyi ve paylaşım hızını artırmayı sağlar. Bir hareketin ana prensiplerini ve taktiklerini açıklayan YouTube videoları, çekirdek kadronun seyahat etmeksizin farklı yerlerdeki takipçilere önemli bilgileri iletmesine olanak sunar. (Bu, göze batmadan finansman bulmaya çabalayan bir hareket için en güvenli ve masrafsız yoldur. Ancak sağlayacağı eğitim sınırlıdır. Bazı şeyleri video üzerinden öğrenmek zor; iletişim için büyük ölçüde internete bağımlı olan tabandan cihat yanlılarının karşılaştığı sorunların aynısını protesto düzenleyenler de yaşıyor.) Sosyal medya bir hareketin eylem gününü seçme açısından daha hünerli olabilir ve o gün geldiğinde protesto eylemleri bir tek Facebook veya Twitter mesajı ile saniyeler içinde binlerce kişiye ulaşabilir.

Bir hareket, örgütlenme ve iletişim masraflarının daha düşük olması sayesinde dışarıdan finansmana daha az ihtiyaç duyar. Böylece yabancı destekçiler olmaksızın tamamen iç kaynaklı ve geniş katılımlı bir hareket gerçekleştirilebilir. Mısır'daki 6 Nisan Hareketinin Facebook sayfasında 89.250 kişi katılacağını bildirmişti, ancak Stratfor istihbarat şirketinin verdiği bilgilere göre protestoya katılımcı sayısı bundan çok daha azdı. 6 Nisan Hareketi internet erişimine sahip az sayıda Mısırlıdan oluşmaktaydı. OpenNet Initiative internet takip şirketi Ağustos 2009 tarihinde nüfusun %15.4'ünün

internet kullandığını tespit etmiştir. Bu oran birçok Afrika ülkesinden çok ileri olsa da Orta Doğu ülkelerine oranla düşüktür. İran ve Katar gibi ülkelerdeki internet yaygınlık oranı %35 civarındadır; yani interneti düzenli kullananlar toplumda azınlık durumundadır. En nihayetinde gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda bir devrim hareketinin başarılı olması için orta sınıfa, işçi sınıfına, emeklilere ve nüfusun kırsal kesimlerine ve internet erişimi olmayanlara hitap edebilmesi gerekir. Aksi takdirde, bir hareket kendi devrimci güçlerini kontrol edemez hale gelebilir veya rejim tarafından temsil gücü olmayan marjinal bir hareket olmakla suçlanabilir. 2009 yılında İranlı protestocuların yaşadığının buna benzer olduğu söylenebilir.

Protestocular yalnızca internet kullanıcılarının ötesine geçerek tabanlarını genişletmemeli aynı zamanda hükümetin çökmesine yönelik çözüm bulabilmelidir. Mısır'da internetin kesilmesinin ardından protestocular, basılı taktik broşürleri dağıtmış ve iletişim için faks ile sabit hatları kullanmıştır. Hükümet protestoculara karşı taktikler kullanmaya başladığında maharet ve liderlik niteliği sosyal medyadan daha önemli hale gelmiştir.

Sosyal Medyaya Karşı

Her araç gibi sosyal medyanın da dezavantajlı yönleri vardır. Bir yandan iletişim maliyeti düşerken, diğer yandan faaliyet güvenliği zarar görebilir. Facebook mesajları herkese açık olabilir; özel mesajlar bile arama emri olan veya internet sosyal medya şirketlerine baskı uygulayan otoriteler tarafından izlenebilir. Esasında, sosyal medya çok rahatlıkla bir istihbarat toplama aracına dönüşebilir. Sosyal medyaya bağımlılık, tıpkı Mısır'daki gibi, ülkeyi internetten veya yurtiçi mesaj servislerinden koparmak isteyen bir rejim tarafından kötüye kullanılabilir.

Devletin sosyal medyayı takip etmesi ve etkisini yok etmesi, istihbarat yöntemlerinin beraberinde gelişmiştir. Herhangi bir ülkede faaliyet gösterebilmek için sosyal ağ sitelerinin hükümetlerle bir çeşit anlaşma yapması gerekir. Bu sayede, birçok ülkede kullanıcı bilgilerine, konumlarına ve ağ bilgilerine erişmek mümkündür. Örneğin, Facebook profilleri hükümet istihbaratçıları için adeta lütuftur. Bu profiller sayesinde, kullanıcıların (özellikle de şüpheli olanların) gittikleri yerler, yaptıkları şeyler, başkalarıyla ilişkileri hakkında güncel bilgilere ve fotoğraflara erişmek mümkündür. (Sosyal medya takip şirketlerinden Visible Technologies, CIA'in girişim sermayesi firması olan In-Q-Tel'den finansman sağlamaya başlamıştır. Batı'daki birçok

istihbarat şirketi de daha detaylı internet kullanıcı bilgilerini incelemeyi sağlayacak internet teknolojileri geliştirmek için bütçe ayırmaktadır).

Protesto liderlerinin, sosyal medyayı kullanarak mesajlarını kitlelere ulaştırabilmesi için kimliklerini ifşa etmesi gerekir (vekil sunucu kullanarak IP adresini saklamak ve devletin takibini önlemek için yöntemler de yok değildir). Bir protesto örgütlenmesinin internet sitesini ziyaret eden herkesin kaydını tutmak güvenlik hizmetlerinin kapasitesini aşabilir, ancak kitlelere erişmek için tasarlanan bir araç herkese açıktır. Mısır'da 6 Nisan Hareketinin yaklaşık 40 lideri protestoların başında tutuklanmıştır. Bunların aynısı, bu kişilerin özellikle Facebook sayfaları yoluyla internetteki faaliyetleri izlenerek gerçekleştirilebilirdi.

Esasında, 6 Nisan Hareketinin ilk örgütleyicilerden biri 6 Nisan 2008'de Kahire'de tutuklanmasının hemen ardından Mısır'da "Facebook'taki Kız" olarak tanınmıştır. 6 Nisan Hareketi aslında Mahalla'daki işçi eylemini desteklemek için düzenlenmişti. Eylemi düzenleyen Esra Abdel Fettah Ahmet Raşid, evinin güvenliği altında gösteri düzenlemek için Facebook'u uygun bir yöntem olarak görmüştü. Raşid'in hapisshaneden salıverilişi ise ağlayarak annesine sarılmasını gösteren şekilde Mısır televizyonlarında yayınlanmıştı. Bunun ardından Raşid gruptan çıkarıldı ve 6 Nisan Facebook sayfasına erişimini sağlayan şifre elinden alındı. Raşid'in "tutuklanacağımı bilseydim eylemi düzenlemezdim" şeklindeki ifadesinin ardından diğer grup üyeleri kendisine 'korkak tavuk' sıfatını yakıştırmıştır. Raşid'in hikayesi, bir protestonun düzenlenmesinde sosyal medya gibi bir aracın ortaya çıkardığı sıkıntıları açıkça gösteriyor. Sonuç olarak, Facebook'ta bir şeyi veya bir kimseyi "beğenmek" çok kolay; ancak, katılımcıların tutuklanma, yaralanma ve hatta ölme ihtimalinin bulunduğu bir sosyal eylemi düzenlemek çok daha zordur.

Devlet, yalnızca protestonun internet sitesini takip etmekle kalmayıp siteyi kapatabilir. Böyle durumlarda İran ve Çin'de toplumsal huzursuzluk zamanlarında karşılaşılabiliyor. Fakat belli bir internet sitesine erişimin engellenmesi, teknoloji meraklısı internet kullanıcılarının yasaklı sitelere erişebilmek amacıyla ülke dışındaki yasaklı olmayan IP adreslerine erişirken sanal özel ağları veya diğer teknolojileri kullanmasını engellemez. Çin hükümeti, bu durumu ortadan kaldırmak için Haziran 2009'da etnik kökenli Uygur ayaklanmasının merkezi olan Sincan Uygur Özerk Bölgesinde tüm internet erişimini engellemiştir. Kısa süre önceyse Mısır hükümeti tüm

ülkede aynı taktiği kullanmıştır. Diğer ülkeler gibi Mısır'ın da internet hizmet sağlayıcılarla devletin interneti kapatmasını veya hizmet sağlayıcı devlete bağlı olduğunda, internet tabanlı örgütlenmelerin zorlaşmasını sağlayan sözleşmeleri vardır.

Yönetimler de sosyal medyayı kendi amaçlarına yönelik kullanabilir. Protesto karşıtı taktiklerden biri, protestocuları korkutmak veya isyan önleyici polisin konuşulduğu bir alana yöneltmek için yanlış bilgi yaymak olabilir. Şimdiye kadar bu tarz bir “pusuya düşürme” taktiği pek kullanılmamış olsa da internetin sunduğu anonimlik çağında bu, avantaj sağlayabilir. Birçok ülkede hükümet ajanları, pedofilleri ve potansiyel teröristleri ararken internette tartışma yaratma konusunda oldukça uzmanlaşmıştır. (Tabii ki bu tür taktikler her iki tarafça kullanılabilir. İran'daki 2009 protestolarında birçok yabancı kökenli Yeşil Devrim destekçisi gözlemcileri yanıltmak için Twitter üzerinden yanlış bilgiler yaymıştır).

Hükümet, protestoyu örgütleyenlerin yandaşlarına internet üzerinden doğrudan ne söylediklerini takip ederek veya protestocuların nerede ve ne zaman toplanacağına dair bilgi sızdıran birini grubun içine sokarak sosyal medyayı etkili şekilde kullanabilir. Dünya Ticaret Örgütü ve G-8 toplantıları ile ABD'deki Cumhuriyetçi ve Demokrat ulusal konvansiyonlarındaki protestolarda bu yöntem başarıyla uygulanmıştır. 6 Nisan Hareketinin bir getirisi olarak Mısır'da son 2 yıldır polis tüm protesto noktalarında her daim hazır bekliyor. Son haftalardaki protestolar, güvenlik hizmetlerini ciddi ölçüde etkileyecek kadar büyüyünce halkın desteği de artmıştır.

Güvenlik hizmetlerinin karşısındaki en büyük zorluk, hızla değişen internet dünyasına ayak uydurmaktır. İran'da Twitter'ın sunduğu hizmetler göz önüne alınmamış, yalnızca Facebook kapatılmıştır. Eğer sosyal medya hükümetlere tehdit oluşturuyorsa güvenlik hizmetlerinin yeni internet hizmetlerini aksatabilmek için planlarını sürekli güncel tutması gerekir.

Liderlik Niteliği ve Katılımın Bedeli

Sosyal medyanın, protesto yandaşlarını harekete geçirme ve mesajı iletmedeki rolü yadsınamaz. Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, aracın etkinliği kullanıcıya bağlıdır ve araca aşırı bağımlılık bir noktadan sonra zarar vermeye başlayabilir.

Aracın eyleme zarar verebileceği noktalardan biri liderliktir. Örgüt liderinin protestoyu etkin şekilde yönetebilmek için sanal dünyanın dışına çıkması gerekir. Liderin, sanal dünya dışında devletin karşı istihbarat kapasitesine direnmeyi öğrenmesi

zorunludur. Hareketin lideri çalıştaylar düzenleyip halka karışarak farklı sosyal tabakalara en uygun stratejiler ile büyük kitlelere nasıl hitap edileceğini öğrenir. Sosyal medyayı protesto çıkarına kullanan liderin, interneti bulunmayan topluluklar için de benzer riskleri alması gerekir. Sosyal medyanın bu konuda sağladığı yarar ve kısmî anonim özelliği, lideri dışarıya çıkıp eyleme geçmekten alıkoyabilir.

Bunun dışında, toplu bir eylem planı yapılandırılan ve buna bağlı kalan bir lider, fiziksel gerçeklikte kendini bulur. Sosyal medyanın sorunu, lideri daha geniş bir kitleye ulaştırırken bir yandan da olağan düzeni bozmasıdır. Yani, bir harekete doğru düzgün hazırlanmadan eylem çağrısı bir anda herkese ulaşabilir ve bu da hareketin başarı şansını azaltabilir. İran Yeşil Devrimi birçok yönüyle bunun çok güzel bir örneğidir. Eylem çağrısı büyük ölçüde eğitilmiş şehirli gençleri sokaklarda protesto yapmaya çekmiştir. Sonucunda, rejim gerçek bir tehdit oluşturduğunu düşünmediği bir hareket tarafından yıkılmıştır.

Sosyal medyaya fazla bağımlı bir lider, aynı rejim değişikliği gayesini taşıyan alternatif siyasi hareketlerden ayrı düşebilir. Özellikle, alternatif hareket, bir “gençlik hareketi” değilse ve dolayısıyla içerisinde çok fazla teknoloji meraklısı bulunmuyorsa bu ayrım kaçınılmaz olabilir. Bu da, devrim başarılı olup, geçici hükümet kurulması gerektiğinde ciddi sorunlara yol açabilir. Sırbistan’daki Otpor (Direniş) hareketi, birbirine karşıt olan Batı yanlısı güçler ile ulusal güçleri bir araya getirebildiğinden 2000 yılındaki Sırp demokratik devriminde başarılı olmuştur. Tabii, böylesine bir koalisyonu kurmak için liderlerin bilgisayardan ve cep telefonundan uzaklaşıp normalde hiç adım atmayacakları fabrikalara, pirinç tarlalarına ve sulama kanallarına girmesi gerekir. Halkın belirsizlikler nedeniyle şüphe içinde yaşadığı bir esnada bir devrime liderlik etmekse oldukça zordur.

Medyadan anlayan bir liderin her şeyiyle düşünülmüş bir planı olduğunda dahi başarılı olamama ihtimali vardır. Örneğin, Tayland eski başbakanı ve telekomünikasyon kralı Thaksin Shinawatra, stadyum dolusu destekçisine video konferans yoluyla seslenmesine ve Nisan 2009 ile Mayıs 2010 tarihlerinde olmak üzere Tayland hükümetine karşı 100.000 kişilik iki dev protestoya liderlik etmesine rağmen gücü eline almada başarısız olmuştur. Yani, olayları tetikleyen kendisi olsa da dümenin başına geçememiştir.

Gerçek Elverişlilik

İnternet erişiminin kesilmesi sokaklardaki Mısırlı protestocuların sayısını azaltmamıştır. Aksine, internet siteleri kapandıkça protestolar daha da büyümüştür. Doğru koşullar yerine geldiğinde devrimin gerçekleştiği ve sosyal medyanın bunu pek fazla

etkilemediği görülebilir. İnternet tabanlı bir topluluğun var oluşu onu popüler yapmaz veya tehdit unsuru haline getirmez. Neredeyse her şey hakkında Facebook grupları, YouTube videoları veya Twitter mesajları var, fakat bu onları popüler yapmıyor. Bir neo-Nazi, Illinois ABD’de annesinin garajındaki bilgisayardan ne kadar internet mesajı yollarsa yollasın ABD’de bir devrim başlatamaz. Enflasyon, deflasyon, yiyecek kıtlığı, yolsuzluk ve baskı göz önünde bulundurularak halkı harekete geçmeye teşvik edecek bir devrim için uygun koşullar beklenmelidir. Faydasının yanında tehlikeler de barındıran yeni bir araç olan sosyal medya, tek başına protesto eylemleri yaratmaz; sadece bu tür eylemlere katılanların daha kolay haberleşmesini sağlar.

Haberleşmek ve harekete geçmek için kullanılacak kısa dalga radyo gibi başka teknolojiler uzun yıllardır protestocu ve devrimciler tarafından kullanılmaktadır. Aslında, hızlı ve kitlesel haberleşmeyi mümkün kılan İnternet de kullanılmaktadır. İnternetin sağladığı birçok kanaldan yalnızca biri olan sosyal medyanın popülerliği, uluslararası medyanın ilgisine bağlanabilir. Artık protestoların gelişimi gerçek zamanlı olarak izlenebiliyor; ertesi günün gazetesi veya akşam haberleri için hazırlanan haberleri beklemek gerekmiyor. Batılıların algısı, ülkenin çok küçük bir kesimini temsil ettiğini bilmeden, İngilizce konuşan medya meraklısı bir protestocunun görüşüne göre kolaylıkla yönlendirilebiliyor. Bazı ülkelerdeki otoriter rejimlerden dolayı medyanın Twitter veya YouTube’dan haber sağlamaktan başka çaresi kalmıyor ve bu da sosyal medyanın önemini daha da artırıyor.

İnternet kullanım oranının yüzde 35’in altında olduğu Orta Doğu’da (İsrail hariç) bir hareket, değişimi tetikleyecek kadar güç kazanırsa bu sosyal ağlar yoluyla değil ağızdan ağza dolaşma yoluyla gerçekleşecektir. Yine de, internetin yaygınlığı eski haberleşme yöntemlerini çok iyi kullanan yerel liderler için yeni zorluklar getirebilir. Tabii bunlar, Çin’deki olaylarda şahit olduğu üzere aşılabilir zorluklar olmayacaktır. Ancak, Çin’deki durumda bile internet kullanıcılarının kontrollerden kaçıp yasak bilgileri yayacağı ihtimali endişe yaratmıştı.

Sosyal medya, bir protesto grubunun kullanabileceği onlarca araçtan sadece bir tanesidir. Protestolar, birilerinin odasındaki bilgisayardan yönetildiğinde başarılı olamaz. Protesto liderinin, diğer her türlü örgütün lideri gibi karizması ve sokaklara aşinalığı olması gerekir. Nasıl bir şirket ürününü satmak için yalnızca bilgi teknolojileri departmanına güvenemezse, bir devrimci grup da başarılı bir devrim başlatmak için yalnızca teknolojiye meraklı bir lidere sırtını dayayamaz. Sözün kısası, sosyal medya kullanımı tek başına bir strateji olamaz, stratejinin bir parçası olur.